

ESZMETÖREDÉKEK.

BEETHOVEN.

Beethoven sorsa a legkegyetlenebb emberi sors, de benne egy új hősi ideál születik: aki legyőzve saját magát, az embert felülemelkedik a testet-lelket marcangoló szenvedéseken és megtisztulva a földi salaktól, mosolyogva tekint magasabb szférákba. Csodálatos tragikum! Minden idők legnagyobb zeneköltője, aki elveszti legdrágább kincsét: a hallását. Ez a tragikum teremti meg azonban, az önmagában való teljes elmélyülést, a mély vallásos érzést, a természet iránti mérhetetlen rajongását, fokozza az önmagában való bizalmat és hatalmas alkotó erőt. Süketsége bár emberkerülővé tette, — amely azonban legtöbbször csak palástolása fogyatékoságának — sohasem szüntette meg nála azt az érzést, hogy az életnek örüljön. Korának lángoló eszméi, amelyek szabadságot hirdetnek az egyén akaratában, életmódjában, hitében, a látszólag egyedül álló Beethoven korának nagyjaihoz: Schillerhez, Goethehez, Kanthoz, Fichtehez, Humboldthoz kapcsolják és ezen eszmék instrumentális, vocalis műveiben zenéjének hatalmas „beszélő” drámaiságában, majd gyöngéd lírájában symbolikusan kifejezésre jutnak. Az arisztokratikus és demokratikus vonás Beethoven egyéniségében, gondolkozásában ritka módon egyesül. Mint igazi művészen, úgy nála is — a kiválasztottságnak, a hívatottságnak tudatában — megtaláljuk: a tekintély elismerését, tiszteletét.

Mint szabadgondolkodású rajnavidéki, Bécsben, a legszembeszökőbb módon látja, tapasztalja a régi politikai államélet hibáit, viszont hall a francia nemzet gyors fellendüléséről, a köztársaságról, amelyet utópiának tartott. Elmerül a régi görög kultúra tanulmányozásába, amely részére, mint művész részére, az emberiség aranykorát jelenti. Amint az élettől kap, azt, mint őt megillető „adót” tekinti, ezzel szemben ő pazarul ajándékozza munkásságának gyümölcseit, amelyek az emberiségnek minden időkben elmúlhatatlan szellemi kincsei maradnak. A művészet részére a szabadságot, a felszabadulást jelentette. A szabadság azonban nem jelenti nála a korlátlan önkényt. Az eredetileg Napoleonnak ajánlott Eroica-szimfónia dedikációját dühösen széttépi, mikor tudomására jut, hogy Napoleon császárrá koronáztatta magát. Tehát a népek felszabadítója helyett a — tyrannust látta Napoleonban.

Beethoven muzsikája absolut muzsika, bár művei szoros kapcsolatban vannak életével, mégis helytelen volna muzsikáját, mint életének pusztá „reflexeit” felfogni. Emberi lényének és művészetének gyakran visszatérő komponens elemei: a dacos mindent legyőző akarat, akadályokat nem ismerő energia egyesülve mélységes búskomorsággal és mérhetetlen vággyal a végelenség az elysiumi örömek felé.

Fölvetjük a kérdést: milyen kapcsolatai voltak Beethovennek Magyarországgal? Sajnos, e kérdés, részint az akkori magyar sajtó hiányos hírszolgálatára, másrészt a jóformán zsenge korát élő zenekulturánk folytán teljes hitelességgel nem tisztázható. A magasabb zenei kultúra fejlesztése, művelése nálunk Beethoven korában majdnem kizárólagosan a főúri családok passiója. Az arisztokrata családok közül főleg az Eszterházy, Apponyi, Brunsvik, Erdődy, Batthyány, Keglevich családok azok, amelyek a zenét szeretettel művelik.

A magyar főúri családok tagjai gyakran fordúlnak meg Bécsben és az ottani főúri körökben — ahol Beethoven is gyakori vendég — alkalmuk van megismerni

a fiatal Mestert. Bécs ebben az időben már Európa zenei központja, ahol előzőleg Haydn és Mozart nagyszerű művészete és működése gazdagon megtermékenyíti, mintegy előkészíti a talajt Beethoven részére.

Ezzel szemben Pesten nyilvános zenei előadásokról alig lehet szó. Meghitt barátság íüzi Beethovent a Brunsvik grófi családhoz, akiknek martonvásári és korompai birtokán többször vendégként megfordul. Legmeghittebb a barátság B. Ferenc gróffal, akivel hosszú időn át élénk levelezést folytat és akinek 1807-ben a híres *Apassionata*-szonátát (op. 57) ajánlotta. Megismerkedik Brunsvik Josefin grófnővel, aki Bécsben tanítványa, kitűnő pianista és rajongó híve a Mesternek és Brunsvik Teréz grófnővel, aki fontos szerepet játszik Beethoven életében. Teréz grófnő állítólag a „halhatatlan kedves“, akinek a Mester hagyatékában megtalált, kelet, dátum nélküli, el nem küldött, forró szerelemtől izzó, szenvedélyes hangú levelek szólnak. A Beethoven kutatók a nagy zeneköltő szerelmi életének titkát, hiteles adatok hiányában mai napig sem tudták felderíteni. Brunsvik Teréznek a nagy Mester csak egy opuszát a *Fisz-dur* zongora-szonátát (op. 78) ajánlotta. Ez a két tételből álló, mondhatni kamara-stílusú szonáta, a közönség körében kevésbé ismert és épen intim hatásainál fogva, hangversenyeken is ritkán hallható. A szonáta 1810-ben jelent meg, de már a megelőző évben íródott, még pedig valószínűleg Beethovennek Brunsvikéknál való magyarországi tartózkodása alkalmával.*) A Beethoven kutatók közül többen épen e szonáta gyengéd „halk szavú“ hangulatát is, bizonyítékul akarják felhozni arra, hogy *nem* Brunsvik Teréz a „halhatatlan kedves“. Az érvelés az, hogy Beethoven ezt az egy művét írta B. Teréznek és ebben a műben nyoma sincs a lángoló, szenvedélyes szerelem hangulatának. Ez az érvelés helytelen. Beethoven keresztül élte az érzelmek minden skáláját: e szonátájában nem csendülnek ki forró „erotikus“ érzelmek, de megrögződött benne azoknak az óráknak subtilis hangulata, amiket a Brunsvik kastély egyik szobájában, B. Terézzel való meghitt együttlétben, a boldog jövő halk szavú tervezgetésével töltött el. E szonátával kapcsolatban kitérek egy személyes „megézésre“, amely „megézésnek“ azonban talán van valami jelentősége. Még zeneakadémiai növendék koromban, amikor a fent említett szonátát megismertem és tanulmányozásába elnélyedtem, a víg hangulatú második tétel (*Allegro assai*) játzsása közben egyszer csak arra eszmélek: milyen magyaros hangulat csapong itt, milyen „magyarosan“ játszom ezt a tételt. Mikor azután az órán Szendy Árpádnak, első mesteremnek, a szonátát előjátszottam, föltűnt neki a II. tétel magyaros értelmezése és az „ösztonszerű megézés“ elismerte.

Később zene-történeti tanulmányaimmal kapcsolatban e szonátára vonatkozó adatok megismerése megerősítették a magyaros értelmezést. Beethovennek e szonáta megkomponálásakor Magyarországon eltöltött ideje alatt a legnagyobb valószínűség szerint alkalmá volt a magyar cigányok muzsikáját hallani. Talán ennek egy reflex-hatása a II. tétel fő témájának magyaros ritmusa, a mellék téma és a fő témához visszavezető rész tizenhatodos figurációi pedig a cigányzenekarból kicsendülő cimbalom hangjaira való visszaemlékezések.

Beethoven Eszterházy Miklós herceg felkérésére megkomponálja a C-dur misét, amely 1807 szept. 13-án Kismartonban kerül első előadásra. Egyik legjelentősebb magyar vonatkozásnak tekinthető Beethoven magyar motívumokon felépülő „István király“ nyitánya, amelyet az új pesti színház megnyitására (1812 feb-

1) W. Nagel: *Beethoven und seine Klaviersonaten II. kötet.*

ruár 9.) írt. Erre vonatkozólag a Mesternek Breitkopi és Härtel kiadóhoz 1811 október 9-én írt levelében következő sorokat olvashatjuk: „... Ein anderes Ereignis waren noch die Ungarn für mich. Indem in meinem Wagen steige, nach Teplitz zu reisen, erhalte ich ein Paket von Ofen, mit dem Ersuchen, für die Pester Eröffnung des neuen Theaters etwas zu schreiben; nach dem Verbot meines Arztes hin, um *den Schnurbärten*?) *die mir von Herzen gut sind, zu helfen*...“ Később Beethoven egy Attila-operának megkomponálását is tervezte, ez a terv azonban sajnos, kivételre nem került.

Beethoven-relikviákban nagyon szegények vagyunk. A Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében egy lapot őriznek az „István király“ nyitányának szövegeiből, amely hiteles Beethoven-kézirat, azonkívül egy zongorát, amelyet Beethoven Londomból a Broadwood cégtől kapott ajándékba. Ezt a hangszeret a Mester halála után Liszt Ferenc szerezte meg és hagyatékából a Nemzeti Múzeumba került.

Beethoven-kutatóink újabb felfedezéséről kell még megemlékeznünk. Eddig semmi hiteles adat nem volt arra, hogy Beethoven Budán is megfordult volna. Erre vonatkozólag Major Ervin a „Zeitschrift für Musikwissenschaft“ 1926. májusi számában és Papp Viktor a Kolozsváron megjelenő „Pásztortűz“ című folyóiratban közöl hiteles adatokat, amelyek szerint Beethoven 1800. május 7-én hangversenyezett Budán a mai Várszínházban. Erről a Magyar Kurir a következőképpen számol be: „... a budai Teatrumban Concert tartatott, amelyben egy Beethoven nevű híres muzsikus a Forte Pianon való mesterséges járdása által mindeneknek magára vonta figyelmettségét“.

Beethoven tehát nemcsak megfordult Budán, hanem hangversenyt is adott a pest-budai közönségnek. Ez a budai hangverseny is egyike azoknak a külső körülményeknek, amik az ő „magyaros“ inspirációira vetnek fényt.

(Szeged.)

Baranyi János.

A FASCIZMUS FILOZÓFIAI ALAPJAI.

Többször felvetődött a kérdés: mi a fascizmus filozófiája; sőt egyenesen így is: *van-e* egyáltalán filozófiája a fascizmusnak? Az így felvetett kérdésre a legkülönbözőbb feleleteket lehetett adni, de nem volt könnyű, sőt egyáltalán nem volt lehetséges az alapelvek egyszerű és sebtiben összeállítható felsorolásával a választ elintézni. Hiszen az, ami *volt*, ami már meg történt ami tehát az elme számára kényelmesen elemezhető és taglalható *múlt*, az egyrészt a pontos történeti leírásra, másrészt a hevenyészett és egyszerűsítő szociológiai rendezésre is könnyen alkalmas; viszont, ami fejlődik, változik s ami szemünk előtt szüntelenül új arcokat ölt, azt már nem lehet olyan pontossággal és biztonsággal leírni és elemezni. Olyan ez, mintha egy akaraterőtől és töretlen reményektől duzzadó ifjút az elé a kérdés elé állítanánk: mi lesz belőle? Az egyetlen válasz, amit adhat, csak azt tartalmazhatja, mi akar lenni; mert mála nem annyira a jelen a fontos, mint inkább a jövő, ami felé jelenje is tör. Így van ez magyarában a szellemi életben is: ott is a szellem jelene a jövő záloga s valóságának igazi lényege az, amivé lennie kell.

²⁾ A magyarok tréfás megjelölése.